

Mgr. Alena Sarkissian, Ph.D.

Opsis akolastos: divadlo a vizualita na přelomu epoch

„Připadá mi, že Bůh nám apoštolům určil poslední místo v řadě, abychom se jako odsouzenci k smrti stali podívanou světu – lidem i andělům.“

1. epištola Korintským 4,9.

1. Seneca. Dopisy Lucilioví, VII,2.

1. stol. po Kr.

„Nic nekazí povahu tak jako touha po nějaké podívané. protože tehdy se neřesti vkrádají skrze potěšení. Co tím myslím? Že domů přicházím hamižnější, ješitnější, rozmařilejší, a dokonce krutější a nelidštější.“

2. Iuvenalis. Satiry, XI,162-170.

přel. 1. a 2. stol. po Kr.

„Možná očekáváš, že kluzkým zpěvem a tancem stane se nálada bujnou a děvčata potleskem pyšná, svůdně vrtíce boky se snesou pomalu k zemi...
Manželky vedle svých mužů se dívají na tyhle scény, o nichž by kdokoli dřív se před nimi styděl jen muknout!
Jako by kopřivou šlehán, se snaží tak probudit boháč ochablou potřebu lásky; tím větší však pocítí rozkoš slabé pohlaví ženské: to prudčeji vzplane a brzy propadá vilnosti těla, jsouc jitřeno zrakem i sluchem.“

3. Corpus Iuris Civilis: Digesta III,2,1,1.

5. stol.

Praetoris verba dicunt: " infamia notatur qui ab exercitu ignominiae causa ab imperatore eove, cui de ea re statuendi potestas fuerit, dimissus erit: qui artis ludicrae pronuntiandive causa in scaenam prodierit: qui lenocinium fecerit: qui in iudicio publico calumniae praevaricationisve causa quid fecisse iudicatus erit: qui furti, vi bonorum raptorum, iniuriarum, de dolo malo et fraude suo nomine damnatus pactusve erit: ... quem quamve in potestate haberet bina sponsalia binasve nuptias in eodem tempore constitutas habuerit.“

4. Digesta III, 2,2,2.

Quod ait praetor: " qui ab exercitu dimissus erit": ... et si princeps dimiserit et adiecerit ignominiae causa se mittere, ut plerumque facit, non dubitabis et ex edicto praetoris eum infamia esse notatum: non tamen si citra indignationem principis successor ei datus est.

5. Digesta III,2,2,4.

Athletas autem sabinus et cassius responderunt omnino artem ludicram non facere: virtutis enim gratia hoc facere.

6. Jan Zlatoústý. Těm, kdo opouštějí chrám a odcházejí do divadel a do hippodromu, PG 56, 266. 4. stol.

„Když pak sedíš v hledišti divadla, kde je tolik podnětů k neslušnostem, a vidíš tu nevěstku s nepokrytou hlavou, jak vystupuje velmi nestydatě oblečená do zlatého hávu, zvrhlá a zkažená, jak zpívá nemravné písničky, krouťí všemi končetinami, vykřikuje hanbaté řeči a takhle necudně si vede. Když se díváš a věnuješ tomu pozornost, musíš sklonit hlavu. [...] A nejen v době přestavení, ale i když skončí a ona odejde, její obraz ti zůstane v duši, její slova, její pohyby, pohledy, chůze, vzhled, povýšenost, hanbaté popěvky, a odcházíš zasažen tisícem ran.“

7. Jan Zlatoústý. Proti divadlům, PG 56, 543.

„Když odcházíš z divadla plný tohohle všeho a stane se z tebe takové rukojmí, i tvá žena se ti zdá méně přívětivá, děti nesnesitelnější, sluhové obtížnější, domácnost zbytečná starost a zdá se ti, že tě obvyklé starosti o obstarání nutných věcí obtěžují a každý, kdo tě přichází o něco požádat ti připadá otravný a protivný. Příčina spočívá v tom, že se nevracíš domů sám, ale máš s sebou tu ženskou, i když nepřichází viditelně a zjevně.“

8. Prokopios z Cesareje. Anekdota, IX,9. 6. stol.

„Dokud byla Theodóra nezralá, aby spala s mužem a nebyla schopná mít s ním styk, jako mívají ženy, přesto se s žádostivostí pouštěla do odporných styků po mužském způsobu s otroky, kteří doprovázeli své pány do divadla a využili náhodné příležitosti, aby se věnovali této hanebnosti. Strávila mnoho času v nevěstinci a oddávala se těmto nepřirozeným tělesným praktikám. Když pak ale dospěla a byla již zralá, přidala se k ostatním ženám na scéně a stala se hned prostitutkou toho druhu, který naši předkové nazývali pěchota.“

9. Níkéforos Presbyter. Život sv. Odřeje Jurodivého, PG 111, 653c. 10. stol.

»Když jednoho dne poblíž příbytku mimin neboli prostitutek hrál svou hru, ho spatřila jedna z nevěstek. Hned ho popadla za plášť, do kterého byl oblečen a zatáhla ho dovnitř. Ten skutečně neoblomný a opravdový bojovník se satanem ji následoval. Když

vstoupil do příbytku, obklopily ho i ostatní nevěstky a v žertu se ho ptaly, jak se mu to přihodilo. Spravedlivý muž se usmíval a nic neodpovídal. Začaly ho tedy tlouci pěstmi a nutit ho k odpornému aktu smilstva. Hladily ho po přirození, jiné ho líbaly a pokoušely cudného muže k nestoudnostem. Říkaly: Sesmilni, blázne, a nasyť touhy své duše.“ A jaký zázrak, bratři, stalo se tehdy něco úžasného: při všem tom laskání, které na něj zkoušely, nedokázaly ho pohnout k té hnusné vášni ani ho roztoužit. Tu obrátily a říkaly: „Ten člověk je mrtvý, nebo ze dřeva nebo snad nehybný balvan.“ Jedna z nich však říká: „Divím se vaší nestydatosti, s jakou to říkáte. Je jurodivý a posedlý démony. Má hlad, žízeň, je mu zima a nemá kam by hlavu složil. Copak ten má chuť na tyhle věci? Nechte ho jít, ať si blázní.“«

Dorotheos z Gazy. O svatém postu. 6. stol.

„Také se musíme postít očima: nedávat svému zraku úplnou volnost, nedívat se na zbytečnosti, neupírat na nikoho drzé, nestoudné pohledy.“

10. Novatianus. O podívaných, 6. 3. stol.

„Co má dělat v takové situaci věrný křesťan, který na neřest nemůže ani pomyslet? Proč jej těší předvádění chlíplosti tak, že odkládá stud a troufaleji podléhá špatnostem? Učí se je páchat tím, že si přivyká se na ně dívat.“

11. Lactantius. Božské základy, VI,20. přel. 3. a 4. stol.

„Zrakový chtíč je rozmanitý a různorodý a vzniká z pohledu na věci, které jsou tu pro člověka a jež jsou mu příjemné buď svou přirozeností, nebo tím, jak jsou utvořeny.“

„Nevím, zda existuje nějaká větší zkaženost nežli ta na jevišti. Vždyť zápletky komedií pojednávají o hanobení panen nebo o milostných aférách nevěstek; a čím jsou autoři těchto nestoudností výmluvnější, tím spíš dokážou přesvědčit elegancí svých slovních obrátů a v paměti posluchačů tak snáze utkví vybroušené verše. V tragických příbězích se také předhazují očím otcovraždy, incesty prokletých králů a vystavují zločiny obuté do kothurnů.“

12. Jan Zlatoústý. O postu, PG 49, 315. 4. stol.

„Jaký užitek plyne z postu, jestliže tělu odejmeš obvyklou stravu, ale duši poskytneš krmi hodnou trestu? Až tam budeš sedět a prodlévat, hodláš sledovat, jak nestoudně si tam všichni počínají a dávají ostatním takový příklad, jak se ženy prostituují, předvádějí cizoložství, a jak probírají rodinné skandály? Je možné tam uvidět prostituci i nevěru, slyšet i rouhání, aby stejně prostřednictvím zraku jakož i sluchu pronikla do duše choroba.“

13. Jan Zlatouštý. Proti divadlům, PG 56, 543.

„Jak mohou všichni ti lidé v divadle, kteří neviděli ani neslyšeli nic rozumného a počestného, nýbrž jsou prosyceni hanebností a tupostí a všemi smysly, svým sluchem i zrakem, se ocitli v obklíčení, zůstat povýšeni nad ty nečisté choutky?“

14. Libanios. Oratio LXIV, 60.

4. stol.

„Není však těžké pochopit, že ani když se pořád ohýbají a kroutí, diváků to nepůsobí žádnou újmu. Kdo by nevěděl, že trávíme v divadle celé dni pro množství a rozmanitost podívané, kde je možné vidět boxery, zápasníky nebo bojovníky s divokými šelmami či akrobaty! Copak se působením té podívané začneme podobat těm, na které jsme se dívali? A když jsme se dívali na boxery, staneme se odvážnými? A po představení ozbrojenců začneme milovat vraždění? A pohled na zápas s divokými šelmami v nás probudí touhu zápolit se lvem? Stali jsme se po představení akrobatů obratnějšími skokany? Zpozoroval někdo něco takového na sobě nebo na svém sousedovi?“

15. Chorikios. Obrana mimů, 100 a 156.

6. stol.

„Zrušíme tak podívanou, kterou Athéňané zasvětili Apollónovi po očištění Délu? ... Svátky věnované bohům někteří drží z úcty, pro druhé je to záminka k hýření. Tím se stává, že nejdůležitější svátky a obřady bývají některými zneužívány a obnášejí tedy i to, coby neměly. ... Říkám si nakonec, že když stručně představím Dionýsa, jeho velkolepost a co všechno pro lidi udělal, bude se to do mé kauzy hodit. Vzhled herce je totiž nemalou součástí slávy jeho božského patrona...“

16. Jan Zlatouštý. O ďáblu pokušiteli, PG XLIX, 263. 4. stol.

„Někteří především kvůli těm svůdným řečem sledovali usazení v divadle tu ďábelskou bandu (pompé) a účastnili se poslechu sprostých písniček; vy jste naopak měli podíl na duchovní hudbě; oni hltali ďábelskou špínu, vy jste byli nasyceni pokrmem duchovním (to myron pneumatikon). Kdo je tedy svedl a oddělil od stáda? Kdo je odlákal od svatého stáda? Což i je neklamal ďábel? ... Oni byli v divadlech oklamáni, vy však jste oklamáni nebyli.“

17. Jan Zlatouštý. Těm, kdo opouštějí chrám..., PG 56, 264.

»Co o tom mám říct? Jak to omluvíme, kdyby nějaký kdovíodkud příšlý cizinec začal hubovat a říkal: „Tohle že je obec apoštolů? To se děje tam, kde mají takového učitele? Tohle provádí lid milující Krista jako nestvořené duchovní divadlo? Nezastyděli jste se ani toho dne, kdy se oslavovaly symboly spásy našeho rodu!...“ Toho dne, kdy bylo třeba se postít a vzdávat chválu, a posílat vzhůru děkovné modlitby za dobro pro celý svět tomu, kdo je vykonal, tehdy jsi opustil chrám, duchovní oběť, sbor bratří a střídmost postu a jako ďáblův rukojmí jsi byl odveden na tu podívanou!«

18. Tertullianus. O hrách, 3,1-2.**přel. 2. - 3. stol.**

„Když vstoupíme do vody a vyznáváme předepsanými slovy křesťanskou víru, dosvědčujeme svými ústy, že jsme se zřekli ďábla, jeho pompy a jeho andělů. Co jiného než modloslužba je tím největším a nejhlavnějším projevem ďábla, jeho pompy a jeho andělů?“

19. Tertullianus. O hrách, 10,1-2.

„Scénické hry spojuje s hrami v cirku i to, jak jsou uspořádány. Shodné je však také jejich vystrojení a obřady: od chrámů a oltářů se po onom nešťastném obětování kadidla akryve vydá za zvuků píšťal a polnic průvod...“

20. Cyril Jeruzalémský. Katecheze, XIX,6.**4. stol.**

„A potom říkáš: »A jeho (tj. ďáblov) pompy.« Ďáblova pompa, to je divadelní posedlost, dostihy, venationes a další taková marnost. Proto říká Bohu světec, který se modlí, aby byl spasen: »Odvrať mé oči od pohledu na marnost.« Nezájmej se o posedlost divadlem, kde uvidíš oplzlá gesta herců společně s kejklemi, veškerou ohavností a sezběsilým tancem zženštilců...“

21. Polybios. Dějiny, XXIII,10 a 12.**2. stol. př. Kr.**

„Tyché v tom čase zinscenovala (epeiségagen) divadlo, jež se týkalo synů, v němž si oba mladíci navzájem kladli nástrahy, řešil se vztah obou k otci, a bylo třeba rozhodnout, kdo ze synů se stane vrahem a kdo z nich daruje spíše v běhu událostí život... a tak mezi syny podle plánu vzplála nenávisť, když Tyché zlomyslně vstoupila na jeviště právě v okamžiku tohoto neštěstí.“

22. Diodóros. Dějiny, XVI, 87,2.**1. stol. př. Kr.**

„Nestydíš se jednat jako Thersítés, když ti Tyché určila hrát roli Agamemnona?“

23. Jan Zlatoústý. Josef čili o cudnosti, PG 56, 588. 4. stol.

Je k vidění velkolepá podívaná, nikoli však pozemská, ale nebeská. Josef bojuje v jámě pokušení. Rozprostírá se tu stadion a vypuká zápas. Zazněla trubka a Velký Agónothetés společně s obcí andělů pozoruje shora střetnutí. Démoni chtějí udělit ceny Egyptance, andělé by rádi položili věnec na hlavu Josefovi. Démoni podporují Egyptanku, ale andělédýchají za Josefa. Je to velký boj! Kdo koho zdolá?“

24. Novatianus. O podívaných, 9.**3. stol.**

„Křesťan má lepší podívané, jestliže chce, má pravé a užitečné požitky, pokud se sebere. A abych vynechal vše, nad čím ještě nemůže rozjímat, nabízí se mu krása světa, na kterou může pohlížet a obdivovat se jí. Ať pohlédne na východ slunce a opět na jeho západ, které tím, jak se navzájem střídají, přinášejí dny a noci, na kotouč měsíce označující svým

dorůstáním a ubýváním běh času ... na hmotu země vyváženou horami a hojně řeky se svými prameny, na širá moře se svými vlnami a břehy... A všude ať pohlédne na jejich příslušné obyvatele – ve vzduchu ptáky, ve vodách ryby, na zemi člověka. Toto, pravím, a další božská díla ať jsou podívanými pro věrné křesťany. Které divadlo zbudované lidskýma rukama by se mohlo srovnávat s těmito díly?“

25. Tertullianus. O hrách, 23.

přel. 2. - 3. stol.

»I ďábel totiž učí, že máš trpělivě nastavit tvář ráně! A stejně tak je to on, kdo pomocí koturnů dělá tragické herce vyšší, vždyť „nikdo nemůže prodloužit svou postavu ani o jediný loket“ 129 – chce z Krista udělat lháře! A co taková výroba masek, ptám se, bude se líbit Bohu, jenž zakazuje zpodobňovat cokoli, natož svůj obraz? Původce pravdy nemiluje klam; vše, co je napodobené, je v jeho očích falešné. Kdo proto lživě mění svůj hlas, pohlaví i věk, kdo předstírá lásku, hněv, nářek i slzy, ten nedojde uznání toho, jenž odsuzuje každépokrytectví a přetvářku.«

26. Basil z Cesareje. Hexaémeron, VI,1.

4. stol.

„Stejně tak by měl chtít i ten, kdo se vypravil z domova, aby s námi přihlížel veliké, neobyčejné podívané (*theatru*) a naslouchal vpravdě svrchované, nevýslovné moudrosti, rozjímat o věcech, jež jsou mu zde předkládány... Jestližeš ovšem někdy za jasné noci, zahleděn do nevýslovné krásy hvězd, pomyslel na tvůrce veškerenstva (*tú technítú tón holón*) a plně si uvědomil, kdo nebe těmito květy vyzdobil a jak přitom na světě nutnost znamená víc než půvab, jestližeš za bílého dne střízlivou úvahou dospěl k pochopení toho, jakými divy oplývá den, a skrze věci viditelné pronikl v myšlenkách k tomu, jenž je neviditelný...“

26. Umučení sv. Genesisia, Acta Sanctorum, 39, s. 122. 3. stol.

Když žil blahoslavený Genesisius, mistr scénického umění, stál a zpíval na jevišti, kterému se říká themele, a napodoboval věci lidské, zachtělo se jednoho dne císaři Diocletianovi, aby mu [Genesisius] předvedl hru o křesťanských mystériích, protože [císař] byl velmi krutý tyran, který nenáviděl křesťany. Kvůli tomu si Genesisius před zraky císaře a všeho lidu uprostřed divadla lehl jako by byl nemocný a žádal, aby byl pokřtěn a hrál řka taková slova: Hola, mí milí, cítím se špatně a chci se cítit lehčeji. Oni odpověděli: Jak ti máme ulehčit, když je ti špatně? Copak jsme nějakí kameníci, abychom tě nechali otesat? Tohle říkali za obecného smíchu. Genesisius pak: „Vy hlupáci, chci umřít jako křesťan!“

„Proč?“, ptají se ho.

Na to Genesisius: „Abych onoho dne jako uprchlík z tohoto světa předstoupil před Boha.“

Když byl pak přivolán biskup a exorcista, tu on znenadání, z boží vůle, uvěřil.

Tu Genesisiovi druhové, když se postavili vedle něj, říkají: „Proč jsi k nám byl poslán, synáčku?“

Genesisius, už ne falešně a nepředstíraje, nýbrž z čistého srdce odpovídá: „Protože toužím přijmout milost Kristovu, skrze ni bych ze znovuzrodil osvobozen od zkázy svých

slabostí.“ Jakmile byla vykonána mystéria svátostí, byl oděn do bílého roucha. Jako by se hrálo, byl zajat vojáky a jako by napodoboval svaté mučedníky, zajatý pro Kristovo jméno, byl předveden před císaře, který seděl v lóži všecek pobouřen.